

Додаток

до листа Міністерства
освіти і науки України

від _____ 2022 р. № _____

ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році

Організація освітнього процесу

1. Нормативне забезпечення.

Організація освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти в 2022/2023 навчальному році здійснюватиметься відповідно до:

Законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про внесення змін до деяких законів України в сфері освіти щодо врегулювання окремих питань освітньої діяльності в умовах воєнного стану» (№7325 від 28.04.2022), «Про забезпечення функціонування української мови як державної» та інших;

Указу Президента України від 16 березня 2022 року № 143 «Про загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України»;

постанови Кабінету Міністрів України від 24 червня 2022 року №711 «Про початок навчального року під час дії правового режиму воєнного стану в Україні»;

розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р «Про схвалення **Концепції** реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «**Нова українська школа**» на період до 2029 року»;

Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти, затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 25.09.2020 №2205, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 10 листопада 2020 р. за №1111/35394;

Державних стандартів повної загальної середньої освіти:

на рівні початкової освіти (в 1 – 4 класах) – Державного стандарту початкової освіти (затвердженого Постановою КМУ від 21 лютого 2018 року № 87);

на рівні базової середньої освіти: в 5 класах – Державного стандарту базової середньої освіти (затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 р. № 898); *в 6 – 9 класах* – Державного стандарту

МОН № 1/9530-22 від 19.08.2022

Підписав: Рогова Віра Борисівна

Сертифікат: 58E2D9E7F900307B0400000B0DD300090D58D00

Дійсний: з 05.01.2021 0:00:00 по 05.01.2023 0:00:00

базової та повної загальної середньої освіти (затвердженого Постановою КМУ від 23 листопада 2011 року №1392);

на рівні профільної середньої освіти (в 10 – 11/12 класах) – Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти (затвердженого Постановою КМУ від 23 листопада 2011 року №1392);

Типових освітніх програм для закладів загальної середньої освіти – **на рівні початкової освіти:**

Типової освітньої програми для учнів 1-2 класів закладів загальної середньої освіти, розробленої під керівництвом О. Я. Савченко (затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 12.08.2022 № 743),

Типової освітньої програми для учнів 1-2 класів закладів загальної середньої освіти, розробленої під керівництвом Р. Б. Шияна (затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 12.08.2022 № 743),

Типової освітньої програми для учнів 3-4 класів закладів загальної середньої освіти, розробленої під керівництвом О. Я. Савченко (затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 12.08.2022 № 743),

Типової освітньої програми для учнів 3-4 класів закладів загальної середньої освіти, розробленої під керівництвом Р. Б. Шияна (затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 12.08.2022 № 743),

Освітньої програми початкової освіти за вальдорфською педагогікою (автори Косенко Д. Ю., Мезенцева О. І.) (лист ДСЯО від 11.09.2020 № 01/01-23/1044),

Освітньої програми «Світ чекає крилатих» (науковий керівник Цимбалару А. Д.) (лист ДСЯО від 22.09.2020 № 01/01-23/1115),

Освітньої програми за педагогічною технологією «Росток» (науковий керівник Пушкарьова Т. О.) (лист ДСЯО від 11.09.2020 № 01/01-23/1045),

Освітньої програми «Інтелект України» (науковий керівник Гавриш І. В.) (лист ДСЯО від 06.08.2020 № 01/01-23/929),

Освітньої програми за системою розвивального навчання Д. Б. Ельконіна, В. В. Давидова та ін. (автори Старагіна І. П., Захарова Г. М. та ін.) (лист ДСЯО від 11.09.2020 № 01/01-23/1043),

Освітньої програми I циклу (1-2 класи) та II циклу (3-4 класи) закладів загальної середньої освіти, які працюють за системою розвивального навчання (Центр психології і методики розвивального навчання) (лист ДСЯО від 28.08.2021 № 01/01-23/1283);

на рівні базової середньої освіти:

у 5 класах – Типової освітньої програми для 5 – 9 класів закладів загальної середньої освіти (затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 19.02. 2021 № 235),

у 6 – 9 класах – Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня (затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 20.04. 2018 № 405);

на рівні профільної середньої освіти – Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня (затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 20.04. 2018 № 408 у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 28.11.2019 № 1493 зі змінами);

Наказів Міністерства освіти і науки України:

від 28.03.2022 № 274 «Про деякі питання здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану»,

від 20.02.2002 № 128 «Про затвердження Нормативів наповнюваності груп дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, класів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), груп подовженого дня і виховних груп загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 6 березня 2002 р. за № 229/6517 (зі змінами);

від 02.07. 2014 № 780 «Про затвердження Типових навчальних планів Вальдорфських загальноосвітніх навчальних закладів I-III ступенів» (*на рівні базової, 5 – 9 класи, і профільної, 10 – 11 класи, середньої освіти*);

Положення про інституційну та дуальну форми здобуття повної загальної середньої освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України 23 квітня 2019 року № 536 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 10 лютого 2021 року № 160), зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 22 травня 2019 р. за № 547/33518;

Положення про індивідуальну форму здобуття повної загальної середньої освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України 12.01.2016 № 8 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 10 лютого 2021 року № 160), зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 03 лютого 2016 р. за № 184/28314;

Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 08.09. 2020 № 1115, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 28 вересня 2020 р. за № 941/35224);

Порядку зарахування, відрахування та переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України 16.04.2018 № 367, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 05 травня 2018 р за № 564/32016;

Порядку переведення учнів (вихованців) закладу загальної середньої освіти до наступного класу, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України 14.07.2015 № 762 (у редакції наказів Міністерства освіти і науки України № 621 від 08.05.2019, № 268 від 01.03.2021), зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 30.07.2015 за № 924/27369;

Листів Міністерства освіти і науки України:

від 30.06.2022 № 1/7322-22 «Про організацію 2022/2023 навчального

року»;

від 16.03.2022 №1/3472-22 «Про виконання Указу Президента України Володимира ЗЕЛЕНСЬКОГО від 16.03.2022 №143/2022».

Міністерством освіти і науки України для використання в освітньому процесі в закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році на *рівні базової, профільної середньої освіти (5 – 11 класи)* рекомендовані такі навчальні програми:

5 клас – модельні навчальні програми, яким надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» наказом від 12.07.2021 [№ 795](#) (зі змінами, внесеними у додаток наказами Міністерства освіти і науки України від 10.08. 2021 р., [№ 898](#), від 29.09. 2021 р. [№ 1031](#), від 13.12. 2021 р. [№1358](#), від 02.02. 2022 р. [№ 96](#), від 09.02. 2022 [№ 143](#), від 11.04. 2022 р. [№ 324](#)) (гриф Міністерства станом на 01 серпня 2022 року надано 95 модельним навчальним програмам);

6 – 9 класи

- навчальні програми, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804 «Про оновлені навчальні програми для учнів 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів» (зі змінами, внесеними наказом Міністерства освіти і науки України від 03.08.2022 № 698);

- навчальні програми, яким надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» наказом Міністерства освіти і науки України від 03.08.2022 № 698 «Про надання грифа оновленим навчальним програмам»;

10 – 11 класи

- навчальні програми, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407 «Про надання грифу МОН навчальним програмам для учнів 10 – 11 класів закладів загальної середньої освіти» (зі змінами, внесеними наказом Міністерства освіти і науки України від 03.08.2022 № 698);

- навчальні програми, яким надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» наказом Міністерства освіти і науки України від 03.08.2022 № 698 «Про надання грифа оновленим навчальним програмам».

[Перелік навчальної літератури та навчальних програм](#), що мають грифи «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України», «Схвалено для використання в освітньому процесі» або висновок «Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах» (далі – Перелік), постійно оновлюється і доступний на офіційному вебсайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».

Відповідно до [Порядку надання грифів](#) навчальній літературі та навчальним програмам (далі – Порядок), затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України 20 липня 2020 р. № 931, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 11 жовтня 2020 р. за № 1119/35402, зі змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки від 08

листопада 2021 р. № 1203, гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» надається модельним навчальним програмам. Навчальним програмам, розробленим не на основі модельних навчальних програм, навчальним програмам з позашкільної освіти надається гриф «Схвалено для використання в освітньому процесі». Навчальні програми, розроблені на основі модельних навчальних програм, згідно із Законом України «Про повну загальну середню освіту» (пункт 8 частини першої статті 1), затверджується педагогічною радою закладу освіти.

Для реалізації варіативної складової навчальних планів на підставі рішення педагогічної ради заклад освіти може використовувати в освітньому процесі навчальні програми факультативів та курсів за вибором, які раніше мали відповідний гриф МОН і були включені до Переліків навчальної літератури та навчальних програм у попередні роки.

2. Структура навчального року

Відповідно до [постанови](#) Кабінету Міністрів України від 24 червня 2022 року № 711 «Про початок навчального року під час дії правового режиму воєнного стану в Україні», освітній процес у 2022/2023 навчальному році розпочнеться в День знань 1 вересня і триватиме до 30 червня 2023 року.

Відповідно до [Закону України](#) «Про внесення змін до деяких законів України в сфері освіти щодо врегулювання окремих питань освітньої діяльності в умовах воєнного стану» на період тривалості воєнного стану призупиняється дія положення частини третьої статті 10 Закону України «Про повну загальну середню освіту» в частині тривалості освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти не менше 175 навчальних днів. 2022/2023 навчальний рік може тривати більше або менше 175 днів.

Тривалість та структура навчального року визначається закладом освіти з урахуванням навчального часу на проведення державної підсумкової атестації, навчальної практики, додаткових консультацій для усунення прогалин у навчанні, навчально-польових занять/зборів і навчально-тренувальних занять предмета «Захист України», інших форм організації освітнього процесу, визначених освітньою програмою закладу освіти.

Педагогічною радою закладу освіти визначаються також тривалість навчального тижня (п'ять чи шість днів), дня, занять і відпочинку.

У закладах освіти щоденно о 9 годині 00 хвилин має проводитись загальнонаціональна хвилина мовчання за співвітчизниками, загиблими внаслідок збройної агресії російської федерації проти України (стаття 2 Указу Президента України № 143 від 16 березня 2022 року «Про загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України», лист Міністерства освіти і Науки України від 16.03.2022 №1/3472-22).

3. Форми організації освітнього процесу

Освітній процес організовується в безпечному освітньому середовищі. Організація освітнього процесу може здійснюватись в очному і дистанційному режимах, або за змішаною формою, що поєднує очний і дистанційний режими. Таке поєднання можливе, зокрема, для різного виду занять (практичні, лабораторні заняття проводяться в очному режимі, лекційні – в дистанційному). Або для різних груп одного класу: частина учнів класу навчаються очно, інша – дистанційно в асинхронному режимі, з можливістю надання учням підтримки шляхом проведення консультацій в синхронному режимі. При цьому для учнів визначається черговість очного та дистанційного навчання з метою забезпечення рівних умов для здобуття освіти.

Заклад освіти може організувати освітній процес із використанням технологій дистанційного навчання за допомогою технічних засобів комунікації, доступних для учасників освітнього процесу. При цьому обсяг навчального часу, що забезпечується в синхронному режимі, визначається педагогічним працівником і може бути менше обсягу, зазначеного в [пункті 7](#) розділу I Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти.

Також, в очному режимі, у разі нестачі в шкільних укриттях місць для всіх учасників освітнього процесу, можлива організація навчання по змінах або переведення навчання з окремих предметів на дистанційну форму.

За потреби заклад освіти може організувати індивідуальні форми здобуття освіти (зокрема екстернатну, сімейну (домашню), реалізовувати індивідуальну освітню траєкторію учня.

Форма організації освітнього процесу залежить від безпекової ситуації в кожному населеному пункті і визначається рішенням військово-цивільних адміністрацій. Рішення приймається за участю батьків. Якщо батьки не погоджуються з очною формою навчання, вони можуть обрати дистанційну форму або індивідуальний графік навчання, або перевести дитину на екстернатну форму навчання. Для учнів, батьки яких оберуть онлайн навчання, у закладі освіти можуть організовуватись окремі класи з дистанційною формою організації освітнього процесу. Також, за умови обладнання класних приміщень відеокамерами, може бути створена можливість для дистанційного спостереження за уроком або відеозапису уроків.

Форма організації освітнього процесу може змінюватися впродовж навчального року в залежності від безпекової ситуації у населеному пункті.

Запровадження та організація освітнього процесу в певному режимі, у тому числі у разі включення сигналу «Повітряна тривога» або інших сигналів оповіщення, здійснюється відповідно до листа МОН від 30.06.2022 № 1/7322-22 «Про організацію 2022/2023 навчального року».

Організація освітнього процесу не повинна призводити до перевантаження учнів та має забезпечувати безпечні, нешкідливі та здорові умови здобуття освіти. Розклад навчальних занять, розподіл навчального навантаження протягом тижня, тривалість навчальних занять і перерв між ними здійснюється відповідно до вимог Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти (затверджений [наказом](#) МОЗ України 25 вересня 2020 р. № 2205, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 10 листопада 2020 р. за № 1111/35394). Тривалість виконання завдань для самопідготовки учнів у позанавчальний час не рекомендується більше 1 години у 3 – 5 класах, 1,5 години у 6 – 9 класах, 2 години - у 10-11(12) класах. Учням 1-2 класів не рекомендуються обов'язкові завдання для самопідготовки у позанавчальний час.

4. Наповнюваність класів. Поділ класів на групи

Відповідно до [Закону України](#) «Про внесення змін до деяких законів України в сфері освіти щодо врегулювання окремих питань освітньої діяльності в умовах воєнного стану» на період тривалості воєнного стану призупиняється дія положення частини другої статті 12 Закону України «Про повну загальну середню освіту» щодо граничної верхньої межі кількості учнів у класі (наповнюваності класу) державного, комунального закладу освіти, крім здобуття освіти за очною (денною) або вечірньою формою.

Нормативи максимальної наповнюваності класів за денною, вечірньою формами навчання зберігаються. При дистанційному навчанні заклад освіти самостійно приймає рішення щодо максимальної кількості учнів у класі.

Поділ класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах здійснюють відповідно до [Порядку](#), затвердженому наказом Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 № 128 (Додаток 2). Клас може ділитися на групи:

при вивченні *української та іноземної мов* за умови наявності в класі понад 27 учнів; під час вивчення **у 5 класах інтегрованого мовно-літературного курсу** клас може ділитися на групи не менше ніж на чотирьох уроках на тиждень, що відповідає мінімальному та рекомендованому тижневому навантаженню для вивчення української мови;

при проведенні *практичних занять з інформатики* з використанням комп'ютерів за умови не менше 8 учнів у групі;

при проведенні уроків з *трудового навчання, технологій* (окремо для хлопців і дівчат) за умови наявності в класі понад 27 учнів, але не менше 8 учнів у групі;

при проведенні уроків з *фізичної культури* в 10 – 11 класах (окремо для юнаків і дівчат) за умови наявності в класі понад 27 учнів, але не менше 8 учнів у групі.

При проведенні занять з предмету «Захист України», як зазначено у пояснювальній записці до навчальної програми «Захист України. 10 –11 клас» для закладів загальної середньої освіти, клас може ділитися на групи (окремо юнаки і дівчата) за умови не менше 5 учнів у групі. Якщо кількість осіб у групі менше 5, учні цієї групи навчаються за індивідуальними навчальними планами.

Поділ класів на групи при вивченні окремих предметів фіксується в освітній програмі закладу освіти.

5. Освітня діяльність

У 2022/2-23 навчальному році пріоритетними є такі напрями освітньої діяльності:

продовження реформи загальної середньої освіти відповідно до Концепції «Нова українська школа»;

впровадження у 5 класах нового Державного стандарту базової середньої освіти (далі – Державний стандарт);

організація освітнього процесу після вимушеного переривання його звичного перебігу, викликаного спочатку тривалими карантинами, потім – військовою агресією РФ на території нашої держави;

посилення національно-патріотичного виховання, формування громадянської позиції; просвіта з питань особистої безпеки;

організація навчальної діяльності здобувачів освіти та способів побудови зворотного зв'язку в умовах очної, дистанційної, змішаної форм навчання;

психологічні аспекти організації освітнього процесу в умовах воєнного/післявоєнного стану.

У зв'язку з широкомасштабним вторгненням Російської Федерації в Україну, яке розпочалось 24 лютого 2022 р. і призвело до тимчасового призупинення навчання, а потім до переходу на дистанційне навчання, *рекомендуємо на початку 2022/2023 навчального року виявити рівень опанування учнями навчального матеріалу, яким вони оволодівали в умовах воєнного часу самостійно або із використанням технологій дистанційного навчання, визначити необхідність організації традиційного повторення вивченого матеріалу за минулий рік, запровадити «коригуюче навчання».*

Це дозволить з'ясувати навченість учнів, їхню готовність до засвоєння нового змісту, а також допоможе визначити оптимальні умови для планування й організації подальшого освітнього процесу. У календарно-тематичному плануванні на початку навчального року необхідно визначити достатню кількість навчального часу для повторення і проведення діагностування результатів навчання за попередній рік.

Спосіб діагностування залишкових результатів навчання вчитель обирає

самостійно. Результати діагностування не підлягають обліку і не враховуються під час оцінювання за перший семестр.

Діагностування в перші тижні навчання доцільно проводити з використанням різнорівневих завдань:

- завдання на упізнавання навчального змісту, його відтворення по пам'яті чи за наданим зразком;
- завдання на застосування знань або способів дій у типових ситуаціях;
- завдання на відтворення відомого шляху міркування або застосування засвоєного способу дії у ситуації, яка дещо відрізняється від типової;
- завдання на творче застосування навчального досвіду в ситуаціях, наближених до життєвого контексту, для виконання яких потрібно самостійно відшукати шлях розв'язання проблеми, дібрати доступну інформацію і пристосувати її до наданої умови, поєднати й доцільно використати елементи знання чи вміння з інших тем, оцінити об'єкт чи явище.

Результати діагностування доцільно використати для коригування календарно-тематичного плану вивчення предмета/інтегрованого курсу. Залежно від готовності здобувачів освіти оволодівати програмовим матеріалом учитель може розширити (збільшити) тематичний блок «Повторення (за попередній навчальний рік)» для подолання виявлених утруднень і відповідно ущільнити програмовий матеріал, який має вивчатися або опрацьовувати нові тематичні блоки, але перші уроки, виділені на опрацювання теми, присвячувати повторенню тих тем попереднього класу, на яких базується вивчення нової теми. Відтак, календарно-тематичний план протягом навчального року може змінюватися залежно від результатів навчального поступу учнів.

Звертаємо увагу, що під час організації *дистанційного* та змішаного навчання слід виважено обирати електронні освітні ресурси, урахуваючи їх дидактичну доцільність, фактологічну коректність змісту, відповідність навчальній програмі. Вибір цифрової платформи для використання в освітньому процесі заклад загальної середньої освіти здійснює самостійно з урахуванням технічних можливостей учителів та учнів. Організуючи дистанційне навчання вчителі можуть скористатися методичними рекомендаціям [«Організація дистанційного навчання в школі»](#).

За умов використання дистанційної/змішаної форм навчання посилюється значущість навчання щодо *безпеки в інтернеті*. Для формування безпечної поведінки учнів в Інтернеті помічними ресурсами будуть посібники, розроблені/перекладені українською мовою за сприяння Координатора проектів ОБСЄ в Україні, а саме:

[«Онлайнк»](#) – друге оновлене видання навчально-методичного посібника «Керівництво із соціальнопедагогічного супроводу формування безпечної поведінки підлітків в інтернеті»,

[«Інтернет, який ми хочемо – посібник для учителів»](#) (The Web We Want),

«Інтернет, який ми хочемо – посібник для підлітків»
(The Web We Want).

Також рекомендуємо формувати в учнів мережевий етикет, спонукати дотримуватись правил спілкування та взаємодії в інтернеті, нести відповідальність за власні дії в мережевому просторі.

Безперечною вимогою часу є формування у здобувачів освіти **медіаграмотності**. В умовах повномасштабної військової агресії Академія української преси на Тулбоксі для вчителів (уроки вправи, заняття, в які інтегровані елементи медіа грамотності) започаткувала нову рубрику «Медіаграмотність в умовах війни». Розроблено вправи на розвиток критичного мислення з елементами медіаграмотності на тему війни на уроках в початковій школі. Освітня платформа «Абетка вакцинації: від А до Я», створена Академією української преси у партнерстві з Міністерством освіти і науки України, знайомить з методами маніпулювання думкою, способами розвінчання фейків та маніпуляцій, способами переконання аудиторій; удосконалює навички аналізу медійної наукової інформації; формує навички пошуку інформації в інтернеті, перевірки правдивості медійних наукових повідомлень, аналізу медійних повідомлень з огляду на їх цілі, техніку виконання, емоційний вплив, маніпулятивність та переконливість; навчає як перевіряти надійність наукових джерел, достовірність статистичних досліджень, коректність аргументації. Платформа містить:

лекційні заняття для вчителів, для учнів 7-8 та 9-11 класів, для батьків (<https://medialiteracy.org.ua/abetka/abetka-vaktsynatsii/15-2>),

комікс для учнів 1-2 класів

(<https://medialiteracy.org.ua/abetka/comics/>),

графічний роман для учнів 5 – 6 класів

(<https://medialiteracy.org.ua/abetka/graphic-novel/>),

посібник для вчителів

<https://medialiteracy.org.ua/abetka/2022/01/27/pro-vaktsyny-dlia-uchyteliv-teoriia-ta-mediahramotnist/> .

Задля розвитку життєво необхідної навички медіаграмотності та критичного мислення в учнів початкових класів рекомендуємо посібники:

Медіаграмотність у початковій школі: посібник для вчителя / Волошенюк О. В., Ганик О. В., Голощапова В. В., Дегтярьова Г.А., Іванова І. Б., Кожанова А. Ю., Пиза Г. Ю., Шкребець О. О., Янкович О. І. / За редакцією Волошенюк О. В., Іванова В. Ф. – Київ : ЦВП, АУП, 2018 — 234 с.

(<https://www.aup.com.ua/mediagramotnist-u-pochatkoviy-shkoli/>),

Медіаграмотність та критичне мислення в початковій школі: посібник для вчителя / Бакка Т., Голощапова В., Дегтярьова Г., Євтушенко Р., Іванова І., Крамаровська С., Мелещенко Т, Шкребець О. / За редакцією Волошенюк О., Дегтярьової Г., Іванова В. – К. : ЦВП, АУП, 2017 – 196 с.

<https://www.aup.com.ua/mediagramotnist-ta-kritichne-mislen-2/#> .

Сьогодні бібліотеки – це сучасні мультисервісні інформаційні центри, покликані виховувати компетентного медіа споживача в нових умовах інформаційного суспільства. Для бібліотекарів закладів освіти, які опікуються впровадженням медіаосвіти та медіаграмотності, корисними будуть посібники:

Медіаграмотність для бібліотекарів: практичний посібник. Навчальне видання. / Ю. М. Зоря, Н. М. Степанова, В. І. Потапова / За редакцією О. В. Волошенюк, Р. І. Євтушенко. — Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2021. — 75 с. (<https://www.aup.com.ua/mediagramotnist-dlya-bibliotekariv/>).

Практична медіаграмотність для бібліотек / Власюк О.В, Потапова В.І., Срібна І. / За редакцією Волошенюк О. В., Іванова В.Ф. — Київ : АУП, ЦВП, 2019. — 61 с. (<https://www.aup.com.ua/praktichna-mediagramotnist-dlya-bibl/>).

Значну увагу у 2022/2023 навальному році слід приділити посиленню **національно-патріотичного** компонента в предметах (інтегрованих курсах) усіх освітніх галузей. Насамперед ця вимога актуальна для предметів мовно-літературної, громадянської та історичної, мистецької освітніх галузей.

З метою посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді перший урок у новому навчальному році проводиться на тему: «Ми українці: честь і слава незламним!». Метою уроку є виховання почуття гордості й приналежності до незламного українського народу, який героїчно боронить власну державу, і як наслідок готовності до посильної участі у справі захисту суверенітету України та відновлення її територіальної цілісності, долучення до волонтерського руху, допомога армії; глибокої пошани до загиблих героїв і вшанування їх світлої пам'яті; поваги до Збройних сил України й усіх причетних до справи захисту нашої Вітчизни і вдячності їм; співчуття до людей, скалічених війною, до родичів тих, хто загинув на війні, тих, хто втратив житло або був змушений його покинути; стійкості до впливів пропаганди країни агресора.

Враховуючи триваючу широкомасштабну війну російських окупаційних військ фактично на всій території України актуальними в цей час є вивчення правил пожежної, мінної безпеки та основ цивільного захисту, організація регулярних навчань щодо дій в умовах загрози та виникнення надзвичайної ситуації, у разі оголошення повітряної тривоги та проведення уроків безпеки. Для опрацювання зазначених тем можна організовувати ситуаційно-рольові ігри, проведення тренінгів на засвоєння алгоритмів дій під час небезпеки, у тому числі дій за сигналами оповіщення цивільного захисту, використовувати просвітницькі матеріали з офіційних сайтів, зокрема, UNICEF Ukraine (ресурс [«Суперкоманда проти мін»](#)), МВС України («[Як](#)

[поводитися в разі виявлення підозрілих предметів?»](#)), Асоціації саперів України ([відеоролик](#) з інформування населення України щодо ризиків від вибухонебезпечних предметів), МОН України (посібник для дітей про правила поведінки з вибухонебезпечними предметами [«Мінна безпека не без ПЕКа»](#)).

Для належної організації освітнього процесу в максимально комфортних для всіх його учасників умовах, зважаючи на обставини, у яких заклади освіти України розпочинають 2022/2023 навчальний рік, рекомендуємо скористатися порадами фахівців з *психологічної підтримки*, наведеними в розділі 2 Інструктивно-методичних рекомендацій щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році (додаток 1).

6. Впровадження державного стандарту базової середньої освіти в 5 класах.

Починаючи з 2022/2023 навчального року починається поетапне впровадження Державного стандарту базової середньої освіти (далі – Державний стандарт), відповідно учні 5 класів закладів загальної середньої освіти переходять на нову модель навчання.

Упровадження Державного стандарту спрямоване на зміни в організації освітнього процесу, які мають забезпечити можливості формування учнями/учнями ключових компетентностей і наскрізних умінь, визначених Законом України «Про освіту», та сприяти вихованню ціннісних орієнтирів відповідно до Концепції «Нова українська школа».

Основним документом, що забезпечує досягнення учнями визначених відповідним Державним стандартом вимог до обов'язкових результатів навчання учнів є освітня програма закладу загальної середньої освіти. Заклади освіти можуть розробляти освітню програму для адаптаційного циклу базової середньої освіти (5 – 6 класи) на основі [Типової освітньої програми](#) для 5 – 9 класів закладів загальної середньої освіти, затвердженої наказом МОН 19.02. 2021 р. № 235 (далі – Типова освітня програма) або розробляти власну освітню програму з подальшим затвердженням її в установленому порядку (наказ Міністерства освіти і науки України 03.06.2022 № 520 «Про затвердження Порядку проведення експертизи та затвердження освітніх програм повної загальної середньої освіти, розроблених не на основі типових освітніх програм», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 14 липня 2022 р. за N 778/38114).

Відповідно до частини третьої статті 11 Закону України «Про повну загальну середню освіту» освітня програма закладу освіти, розроблена на основі Типової освітньої програми, має таку структуру:

1. Вступна частина.

2. Загальний обсяг навчального навантаження (в годинах) і його розподіл за освітніми галузями та роками навчання.

3. Навчальний план закладу освіти з визначеним переліком: предметів/інтегрованих курсів та визначеним для них тижневим навчальним навантаженням для кожного року навчання; предметів/курсів (інтегрованих або за вибором) вибіркового освітнього компоненту.

4. Перелік модельних навчальних програм та навчальних програм відповідно до переліку предметів/інтегрованих курсів, визначеному навчальним планом закладу освіти.

5. Опис форм організації освітнього процесу.

6. Опис інструментарію оцінювання.

7. Інші складники (за потреби закладу).

Освітню програму закладу схвалює педагогічна рада закладу освіти та затверджує його керівник.

У Вступній частині освітньої програми закладу освіти:

вказують тип закладу, для якого складено освітню програму;

вказують нормативні документи, на основі яких розроблена освітня програма;

формулюють мету і завдання освітньої програми закладу, які ґрунтуються на визначеній Законом України «Про освіту» меті повної загальної середньої освіти;

визначають вимоги до осіб, які можуть розпочати навчання за цією освітньою програмою, при цьому заклад освіти має керуватися винятково чинними нормативними документами у сфері освіти. Неприпустимим є встановлення таких вимог, які можуть містити будь-які дискримінаційні прояви, зокрема щодо осіб з особливими освітніми потребами.

Загальний обсяг навчального навантаження має відповідати загальному обсягу навчального навантаження, визначеному для цього типу освітнього закладу Державним стандартом (Додаток 23) та Типовою освітньою програмою (Додатки 1, 2).

Заклад освіти, відповідно до пункту 26 Державного стандарту, визначає кількість навчальних годин на вивчення кожної освітньої галузі в межах заданого діапазону «мінімального» та «максимального» навчального навантаження і розподіляє його на два роки (5 і 6 класи). Кількість навчальних годин на вивчення кожної освітньої галузі заклад освіти може зменшувати, включно до мінімального значення, або збільшувати, включно

до максимального значення. Відтак, обсяг навчального навантаження, визначений освітньою програмою закладу освіти для освітньої галузі може:

дорівнювати рекомендованому Типовою освітньою програмою;

дорівнювати мінімальному значенню, визначеному Типовою освітньою програмою;

дорівнювати максимальному значенню, визначеному Типовою освітньою програмою;

мати значення менше максимального але більше рекомендованого;

мати значення більше мінімального але менше рекомендованого;

розподілятися між роками навчання нерівномірно (наприклад у 5 класі мати рекомендоване значення, а у 6 – максимальне тощо).

Визначені значення навчального навантаження вносяться у таблицю.

Загальний обсяг навчального навантаження для 5 – 6 класів

Таблиця 1

Назва освітньої галузі	Навчальне навантаження	Кількість	Кількіс
		годин 5 клас	ть годин 6 клас
Мовно-літературна	На тиждень		
	На рік		
Математична	На тиждень		
	На рік		
Природнича	На тиждень		
	На рік		
Соціальна і здоров'язбережувальна	На тиждень		
	На рік		
Громадянська та історична	На тиждень		
	На рік		
Технологічна	На тиждень		
	На рік		
Інформатична	На тиждень		
	На рік		
Мистецька	На тиждень		
	На рік		
Фізична культура	На тиждень		
	На рік		
Усього	На тиждень		
	На рік		
Додаткові години для вивчення предметів освітніх галузей, вибіркового освітніх компонентів, проведення індивідуальних консультацій та групових занять	На тиждень	2	2
	На рік	70	70
Кількість навчальних годин, що фінансуються з бюджету (без урахування поділу на групи)	На тиждень	31	34
	На рік	1085	1190
Гранично допустиме навантаження учнів****	На тиждень	28	31
	На рік	980	1085

У навчальному плані зазначається перелік навчальних предметів та/або інтегрованих курсів для реалізації кожної освітньої галузі, а також предмети/курси вибіркового освітнього компоненту з урахуванням освітніх потреб учнів.

Розподіл годин між освітніми галузями в навчальному плані має бути увідповіднено із загальним обсягом навчального навантаження, визначеним в освітній програмі закладу на рівні року навчання та адаптаційного циклу в цілому.

Кількість навчальних годин на вивчення кожної освітньої галузі заклад освіти може збільшувати, включно до максимального показника, з урахуванням перерозподілу різниці між рекомендованою та мінімальною кількістю навчальних годин інших освітніх галузей.

Заклад освіти за наявності *резерву навчальних годин* (різниця між рекомендованою та мінімальною кількістю навчальних годин) може перерозподілити їх:

- між освітніми компонентами цієї освітньої галузі,
- на інші освітні галузі,
- на вибіркові освітні компоненти (незалежно від освітньої галузі).

Привертаємо увагу, що сума годин на вивчення всіх освітніх галузей у навчальному плані закладу загальної середньої освіти не повинна перевищувати загальнорічної кількості навчальних годин, що фінансуються з бюджету (без урахування поділу на групи), визначеної базовим навчальним планом, з дотриманням вимог гранично допустимого річного навчального навантаження учнів.

Розробляючи навчальний план, заклад освіти може скористатися таким алгоритмом:

- 1) Визначити перелік предметів/інтегрованих курсів та предмети/курси вибіркового освітнього компоненту.
- 2) Визначити для кожної освітньої галузі кількість годин на тиждень (у межах діапазону) і розподілити навчальне навантаження між предметами/інтегрованими курсами в межах освітньої галузі.
- 3) Встановити загальний резерв навчального навантаження (різницю між рекомендованою та мінімальною кількістю годин), за наявності.
- 4) Обрати один зі способів використання цього резерву навчальних годин:
 - повернути резерв навчальних годин у ту саму галузь, звідки їх було взято, але використати, наприклад, на додатковий курс, який поглиблює або розширює вивчення цієї галузі;
 - перерозподілити резерв годин між іншими освітніми галузями, зважаючи на потреби учнів, потенціал педагогічного колективу, матеріально-технічне забезпечення закладу, запити батьків, громади тощо;

використати резерв навчальних годин для впровадження міжгалузевих інтегрованих курсів, проведення екскурсійних днів, виконання навчальних міжгалузевих проєктів тощо.

5) Розподілити додаткові години для вивчення навчальних предметів, інтегрованих курсів, курсів за вибором, через які реалізуються освітні галузі, проведення індивідуальних консультацій та групових занять. При розподілі додаткових годин навчального плану слід враховувати гранично допустиме навчальне навантаження.

Звертаємо увагу, що кількість навчальних годин, визначена в навчальному плані на вивчення предметів/курсів *вибіркового освітнього компоненту* не включається до максимального показника навчального навантаження, передбаченого на ту чи іншу освітню галузь. Наприклад, максимальна кількість навчальних годин на тиждень для вивчення мовно-літературної освітньої галузі дорівнює 13. Заклад освіти може передбачити в навчальному плані, наприклад, таку кількість годин для вивчення мовно-літературної освітньої галузі: українська мова – 4 години (рекомендовані), українська література – 2 години (рекомендовані), зарубіжна література – 1,5 години (рекомендовані), іноземна мова – 4 години (рекомендовані – 3,5 години + 0,5 години резерву навчального часу), друга іноземна мова (вибірковий освітній компонент) – 2 години (використовуються додаткові години або години резерву навчального часу). Відтак для вивчення мовно-літературної освітньої галузі навчальним планом передбачається 13,5 годин. Це допускається, оскільки друга іноземна мова визначена Типовим навчальним планом як вибірковий освітній компонент.

Кількість навчальних годин на *вивчення інтегрованих курсів* заклад освіти визначає в межах навчального навантаження на відповідні навчальні предмети в типовому навчальному плані. Наприклад, якщо заклад освіти обирає в 5 класі вивчення мовно-літературної галузі за рекомендованою кількістю годин (11), тоді на окремі предмети це навантаження буде розподілятися таким чином: українська мова – 4 години, українська література – 2 години, зарубіжна література – 1,5 години, іноземна мова – 3,5 години. Якщо заклад освіти обирає інтегрований курс літератур, то на його вивчення може бути визначено 3,5 години на тиждень, відповідно до рекомендованої кількості годин на вивчення окремих предметів «Українська література» і «Зарубіжна література». За цим же принципом на інтегрований мовно-літературний курс за рекомендованою кількістю годин може бути визначено 7,5 годин на тиждень. Заклад освіти може визначити на вивчення інтегрованих курсів меншу від рекомендованої на відповідні предмети кількості годин, наприклад, на інтегрований курс літератур – 3 години.

Для вивчення міжгалузевих інтегрованих курсів можуть використовуватись додаткові години, а також години відповідних освітніх галузей. Якщо для впровадження міжгалузевого інтегрованого курсу використовуються навчальні години освітніх галузей, що реалізуються у цьому курсі, в навчальному плані зазначається кількість годин, передбачена в цьому курсі для реалізації кожної інтегрованої в ньому освітньої галузі. Наприклад, обираючи міжгалузевий інтегрований курс «Драматургія і театр», в навчальному плані потрібно зазначити для цього курсу 0,5 години тижневого навантаження для мовно-літературної освітньої галузі і 0,5 години для мистецької.

Заклад освіти для різних класів може обрати різні рішення, тобто для різних класів на паралелі може бути розроблено різні навчальні плани.

На основі визначеного в освітній програмі закладу освіти навчального плану педагогічна рада складає, а його керівник затверджує річний навчальний план (один або декілька), в якому конкретизується перелік навчальних предметів (інтегрованих курсів), обов'язкових для вивчення, вибіркових (за вибором учнів) освітніх компонентів, зокрема, навчальних предметів, курсів, інтегрованих курсів, та кількість навчальних годин на тиждень (та/або кількість годин на навчальний рік).

В освітній програмі закладу освіти зазначається *перелік програм (модельних навчальних програм та/або навчальних програм)* що використовуються закладом освіти в освітньому процесі у тому числі навчальні програми курсів за вибором.

Сукупність модельних та/або навчальних програм в освітній програмі закладу має охоплювати досягнення учнями результатів навчання з усіх визначених Державним стандартом освітніх галузей.

Звертаємо увагу, що програми курсів за вибором повинні мати відповідний гриф і входити до [Переліку](#) навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих МОН для використання у закладах загальної середньої освіти.

Заклад освіти здійснює вибір модельних навчальних програм з-поміж тих, яким надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» наказом Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 [№ 795](#) (зі змінами, внесеними у додаток наказами Міністерства освіти і науки України від 10.08. 2021 р., [№ 898](#), від 29.09. 2021 р. [№ 1031](#), від 13.12.2021 р. [№1358](#), від 02.02.2022 р. [№ 96](#), від 09.02. 2022р. [№ 143](#), від 11.04.2022 р. [№ 324](#)). Гриф Міністерства, станом на 01 серпня 2022 року, надано **95 модельним навчальним програмам**, що були розроблені до Типової освітньої програми для 5 – 9 класів закладів загальної середньої освіти.

Під час формування переліку модельних навчальних програм заклад освіти має враховувати низку чинників, а саме: особливості та потреби учнів певного закладу в досягненні обов'язкових результатів навчання, потенціал педагогічного колективу, ресурсне забезпечення закладу освіти, навчально-методичний супровід конкретних модельних навчальних програм, наявність внутрішньогалузевих та міжгалузевих зв'язків між програмами різних предметів та курсів для реалізації ключових компетентностей, варіативність програм для підтримки курсів у діапазоні від мінімальної до максимальної кількості годин тощо.

Модельні навчальні програми на рівні закладу освіти мають бути конкретизовані у навчальні програми. На основі обраної модельної навчальної програми закладом освіти розробляється навчальна програма предмета, інтегрованого курсу (у тому числі білінгвальних курсів). Така програма має містити **опис результатів навчання** в обсязі не меншому, ніж визначено Державним стандартом та/або відповідною модельною навчальною програмою, розподіл навчальних годин на вивчення кожного тематичного блоку, опис видів навчальної діяльності.

У модельних навчальних програмах відсутній розподіл навчальних годин у розрізі розділів, тем тощо. **Кількість годин**, необхідна для вивчення тієї чи іншої теми (розділу, модуля тощо), *визначається вчителем/вчителькою у навчальній програмі* в межах загальнорічної кількості годин, передбаченої навчальним планом закладу освіти на вивчення цього предмета/інтегрованого курсу, та з урахуванням очікуваних результатів навчання, визначених навчальною програмою.

Розробляючи навчальну програму педагоги можуть вносити зміни у *пропонований модельною навчальною програмою зміст* навчального предмета/інтегрованого курсу, відповідно до підготовленості класу, регіональних особливостей, робочого навчального плану школи, необхідності своєчасного реагування на конкретні умови, в яких відбувається освітній процес, зокрема:

доповнювати зміст програми, включаючи регіональний компонент;

розширювати/поглиблювати або ущільнювати зміст окремих елементів (розділів, тем, модулів тощо) програми зважаючи на потреби учнів, матеріально-технічне забезпечення закладу освіти, запити батьків, громади тощо;

доповнювати тематику практичних/творчих робіт;

вилучати окремі питання, з метою уникнення надмірної деталізації змісту навчального матеріалу.

Загальний обсяг таких змін може досягати 20%.

Також учитель може змінювати послідовність вивчення тем, не порушуючи логічної послідовності досягнення результатів навчання.

Види навчальної діяльності, запропоновані у модельних навчальних програмах, мають *рекомендаційний характер*. При розробленні навчальної програми педагоги визначають ті види навчальної діяльності, які будуть використовуватися в освітньому процесі для досягнення результатів навчання, визначених Державним стандартом. Педагоги можуть:

обирати види навчальної діяльності з тих, що запропоновані в модельній навчальній програмі;

адаптувати рекомендовані модельною навчальною програмою види діяльності відповідно до потреб здобувачів освіти та особливостей організації освітнього процесу;

додавати або пропонувати інші види навчальної діяльності, відповідно до освітніх методик і технологій, які використовує вчитель, а також наявних засобів навчання.

Навчальна програма оформляється за зразком модельних навчальних програм. На титульному аркуші зазначається назва та авторський колектив модельної навчальної програми, на основі якої створено навчальну програму закладу. **Навчальні програми, розроблені на основі модельних навчальних програм, затверджуються педагогічною радою закладу освіти.**

Педагоги можуть розробляти **навчальні програми** курсів за вибором і навчальні програми предметів/інтегрованих курсів **не на основі модельних навчальних програм**. Такі навчальні програми визначають послідовність досягнення результатів навчання учнів з навчального предмета/інтегрованого курсу (курсу за вибором), опис його змісту та видів навчальної діяльності учнів із зазначенням орієнтовної кількості годин, необхідних на їх провадження.

Навчальні програми, розроблені не на основі модельних навчальних програм, можуть використовуватись у закладах освіти за умови що вони **отримали відповідний гриф Міністерства** згідно вимог чинного законодавства ([наказ](#) Міністерства освіти і науки України від 20 липня 2020 р. № 931 «Про затвердження порядку надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 11 листопада 2020 р. за № № 1119/35402, у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 08.11.2021р. № 1203).

Реалізацію модельних навчальних програм забезпечують підручники з грифом «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ МОН від 08.02.2022 р. [№ 140](#) «Про надання грифа «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» підручникам для 5 класу закладів загальної середньої освіти» зі змінами).

Підручник – це один з педагогічних засобів (з-поміж багатьох інших), що допомагає розв’язувати освітні завдання, визначені освітньою програмою. Учитель може використовувати одразу кілька підручників з тих, що мають відповідний гриф МОН. Учитель може також створювати додаткові

навчальні матеріали, які відповідатимуть потребам освітньої програми закладу освіти.

Використання навчальних посібників, зошитів з друкованою основою, що доповнюють зміст підручників, є необов'язковим і може мати місце в освітньому процесі лише за умови дотримання вимог щодо уникнення перевантаження учнів та добровільної згоди усіх батьків учнів класу на фінансове забезпечення.

На основі навчальної програми предмета (інтегрованого курсу) вчитель складає **календарно-тематичний план**, який має орієнтувати в послідовності розгортання програмового змісту і формування очікуваних результатів навчання, забезпечуючи при цьому цілісність і системність навчання. Головним завданням для вчителя є врахування обов'язкових результатів навчання, визначених Держаним стандартом для адаптаційного циклу (5 – 6 класи), і надання змоги досягти запланованих результатів. Обов'язкові результати навчання описуються у Державному стандарті через конкретні результати та відповідні орієнтири для оцінювання і мають бути досягнуті протягом двох років опанування навчального предмета чи інтегрованого курсу освітньої галузі. Тому надзвичайно важливого значення набуває розподіл конкретних освітніх результатів, визначених Державним стандартом, у межах навчального року в 5 та в 6 класах.

Відповідно до Методичних рекомендацій щодо оцінювання учнів 5 – 6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, у семестровому оцінюванні враховуються результати контролю груп загальних результатів навчання. Тому вважаємо за доцільне у календарно-тематичному плані визначити відповідність кожного очікуваного результату, якого необхідно досягти на уроці, певній групі загальних результатів, визначеній Державним стандартом.

Календарно-тематичне планування здійснюється вчителем у довільній формі і може бути об'єднано з навчальною програмою в один документ.

Вчитель має академічну свободу, що надає йому право самостійно обирати програмне забезпечення, методи та форми організації освітнього процесу, конструювати урок так, щоб учні могли самостійно відкрити нові для себе знання, опанувати нові навички, розвинути свою компетентність

Під час реалізації навчальної програми рекомендуємо вчителю надавати учням чіткі інструкції щодо очікуваних результатів навчання, застосовувати особистісно-орієнтований підхід, що може бути забезпечений передусім вибором відповідних тем навчальних проєктів та ролей у груповій діяльності. Методичні прийоми, які використовуються на уроках, треба добирати з урахуванням вимог до результатів навчально-пізнавальної діяльності, що відображені в Державному стандарті і навчальній програмі.

Визначальне значення у навчанні має наступність, яка полягає в тому, що учень/учениця не лише переходить із класу в клас, від одного циклу навчання до наступного, а в тому, що навчання наступного рівня логічно розгортається на основі попереднього. Державний стандарт базової середньої освіти є логічним продовженням затвердженого у 2018 році Державного стандарту початкової освіти. З огляду на це доцільно на початку навчального року провести діагностування націлене на виявлення рівня досягнення учнями обов'язкових результатів навчання, визначених Державним стандартом початкової освіти на рівні 4 класу. Проведення такого діагностування носить прогностичний характер щодо рівня сформованості ключових та предметних компетентностей і, відповідно, подальшого планування роботи вчителя. Реалізація нового змісту навчання на рівні базової середньої освіти має здійснюватися з урахуванням напрацювання початкової ланки освіти. Це зумовлює передусім визначення змістово-результативної узгодженості в усіх освітніх галузях із передбачуванням складності процесу адаптації випускників початкової школи до навчання у 5 класі. Застерігаємо від надмірної інтенсифікації інтелектуального розвитку п'ятикласників, до якої схиляються окремі педагоги, аргументуючи це попитом батьків. Доцільною є організація освітнього процесу, орієнтованого на зону найближчого розвитку школяра. Компетентнісно орієнтована парадигма покликана змістити наголоси у співвідношенні між навчанням та учінням. Зокрема, для учениць/учнів процес засвоєння, по суті, запам'ятовування знань мав би поступитися місцем діяльнісному пізнанню і мав би завершуватися (в школі) не стільки обсягом «здобутих» (завчених) знань, скільки сформованими вміннями, навичками, досвідом, ставленнями.

Період адаптації до навчання у 5-му класі є одним із найважчих періодів шкільного життя. Це обумовлено сукупністю тих змін, що відбуваються в шкільному середовищі й внутрішньому світі дітей 10-11-річного віку. Недопустимим є перевантаження учнів зайвими за обсягом домашніми завданнями, їх необхідно дозувати з урахуванням рівня підготовки учня, гігієнічних вимог віку. Також необхідно ретельно слідкувати за темпом уроку, адже високий темп заважає багатьом дітям засвоювати навчальний матеріал. Щоб знайти оптимальні форми та методи взаємодії, учителі, які працюють у 5-х класах, мають познайомитися з освітніми програмами для початкової школи, методикою роботи з дітьми конкретного вчителя початкової школи, від якого клас переходить в основну школу.

При складанні розкладу уроків має враховуватися оптимальне співвідношення навчального навантаження протягом тижня, а також правильне чергування протягом дня і тижня предметів природничо-математичного і гуманітарного циклів з предметами соціальної і здоров'язбережувальної, технологічної, мистецької освітніх галузей та фізичною культурою.

7. Оцінювання результатів навчання

Реформування загальної середньої освіти спрямоване на переорієнтацію процесу навчання на розвиток особистості учня, на навчання його самостійно оволодівати новими знаннями, на формування функціональних (пов'язані зі сферою знань, умінням оперувати науковими знаннями та фактичним матеріалом), мотиваційних (пов'язані з інтересами, індивідуальним вибором особистості) та соціальних (пов'язані з соціальною діяльністю особистості, життям суспільства) компетентностей. У контексті цього змінюються і підходи до оцінювання як складової освітнього процесу.

Для забезпечення цілісності освітнього процесу необхідно враховувати результати оцінювання навчальних досягнень учнів/учениць в доборі змісту, форм і методів роботи для кожного уроку/заняття. Також важливо формувати в учнів уміння аналізувати власну роботу, власні результати навчання, визначати для себе подальші завдання. У кожний урок/заняття необхідно включати роботу з учнями за результатами оцінювання, самооцінювання, взаємооцінювання.

Під час оцінювання навчальних досягнень важливо враховувати дотримання учнями принципів доброчесності, а саме: вияв поваги до інших осіб, їхніх прав і свобод, дотримання принципів академічної доброчесності. У разі порушення учнем / ученицею принципів доброчесності під час певного виду навчальної діяльності, учитель може прийняти рішення не оцінювати результат такої навчальної діяльності.

Керуючись правом на автономію у виборі змісту, форм і методів роботи, учитель може використовувати самостійно визначені або розроблені способи фіксації зворотного зв'язку з учнями. При цьому важливим є забезпечення ефективності процесу оцінювання задля досягнення очікуваних результатів учнями.

Оцінка результатів навчання учнів є конфіденційною інформацією, яку повідомляють лише учневі/учениці, його/її батькам (іншим законним представникам).

При навчанні у дистанційному та змішаному режимах оцінювання результатів навчання учнів може здійснюватися очно або дистанційно з використанням можливостей інформаційно-комунікаційних (цифрових) технологій, зокрема відеоконференц-зв'язку ([пункт 8](#) розділу I Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти).

При здійсненні семестрового оцінювання учнів(учениць) з тимчасово окупованих територій, з числа внутрішньо переміщених осіб і тих, хто повернувся на постійне місце проживання, зараховуються всі оцінки, які отримав/отримала учень/учениця впродовж семестру незалежно від місця

навчання: у закладі, де навчався/навчалась за місцем тимчасового перебування або у будь-якій іншій школі, яка здійснює навчання за однією із форм здобуття освіти (очною, змішаною, дистанційною, екстернатною, сімейною). Це може бути будь-який заклад загальної середньої освіти, зокрема й приватні заклади освіти, в Україні чи за її межами. Заклади освіти, у яких тимчасово навчались учні, можуть видавати їм інформаційні довідки про період навчання із зазначенням переліку предметів, окремих тем та результатів оцінювання. Крім того, для проведення семестрового та річного оцінювання здобувачі освіти можуть надавати інформацію з електронних журналу та щоденника за попереднім місцем навчання. За відсутності в учнів з числа тих, хто повернулися на постійне місце проживання, та з тимчасово окупованих територій облікованих результатів оцінювання за попереднім місцем навчання заклад освіти може провести підсумкове семестрове оцінювання у вигляді контрольної роботи, тестування, співбесіди тощо. При такому оцінюванні, за потреби, можуть використовуватися технології дистанційного навчання.

Оцінювання результатів навчання учнів у закладах загальної середньої освіти урегульовано такими документами:

Закон України «Про повну загальну середню освіту» ([стаття 17](#));

Порядок переведення учнів (вихованців) закладу загальної середньої освіти до наступного класу, затверджений наказом Міністерства освіти і науки України 14.07.2015 № 762 (у редакції наказів Міністерства освіти і науки України № 621 від 08.05.2019, № 268 від 01.03.2021), зареєстрований в Міністерстві юстиції України 30.07.2015 за № 924/27369;

[Методичні рекомендації щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів](#) закладів загальної середньої освіти, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 13 .07. 2021 р. № 813;

[Методичні рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів](#), які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 01 квітня 2022 р. № 289 (*чинні для 5 класів*);

[Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів \(вихованців\) у системі загальної середньої освіти](#) (затверджені наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України 13 квітня 2011 р. № 329, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 11 травня 2011 р. за N 566/19304) (*чинні для 6 – 11 класів*);

[Орієнтовні вимоги оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін](#) у системі загальної середньої освіти, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 21.08. 2013 р. № 1222 із змінами, додаток 2 (*чинні для 6 – 11 класів*);

Інструкція з ведення класного журналу 5-11(12)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 03.06. 2008 р. № 496.

Звертаємо увагу, що відповідно до законодавства у разі відсутності результатів річного оцінювання за 2021/2022 навчальний рік учень/учениця має право пройти річне оцінювання до початку 2022/2023 навчального року.

Оцінювання здобувачів початкової освіти

У 1 – 4 класах відповідно до Державного стандарту початкової освіти здійснюють формувальне і підсумкове оцінювання. Заклади загальної середньої освіти, відповідно до статті 54 Закону України «Про освіту» щодо академічної свободи педагогічних працівників, можуть розробити власну систему оцінювання результатів навчання учнів або скористатись чинними **Методичними рекомендаціями щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів закладів загальної середньої освіти.**

Детальніше про оцінювання результатів навчання здобувачів початкової освіти в Додатку 3 «Початкова освіта» Інструктивно-методичних рекомендацій щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році.

Оцінювання учнів 5 класів у 2022/2023 навчальному році здійснюється відповідно до Методичних рекомендацій, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 1.04.2022 № 289. Ці рекомендації розроблені для учнів 5 – 6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти.

Оцінювання результатів навчання учнів 5 класів здійснюється з використанням 12-бальної системи (шкали), а його результати позначають цифрами від 1 до 12.

Заклад освіти може здійснювати оцінювання за власною шкалою оцінювання результатів навчання учнів або за системою оцінювання, визначеною законодавством. Інструментарій оцінювання, що застосовується закладом, описується в освітній програмі закладу освіти.

Річне оцінювання здійснюється за системою оцінювання визначеною законодавством, результати такого оцінювання відображаються у Свідоцтві досягнень. За умови використання власної шкали оцінювання заклад має визначити та описати в освітній програмі правила переведення загальної оцінки результатів навчання за рік у систему, визначену законодавством (12-бальну систему), для виставлення у Свідоцтво досягнень.

Свідоцтво досягнень відображає результати навчальних досягнень учня/учениці 5 класу з предметів/інтегрованих курсів, визначених освітньою програмою закладу освіти. У Методичних рекомендаціях пропонується

орієнтовна форма Свідоцтва досягнень. Перелік предметів та інтегрованих курсів у Свідоцтві досягнень визначається закладом освіти відповідно до затвердженої освітньої програми. Рекомендуємо перед друком Свідоцтва досягнень привести його у відповідність до освітньої програми закладу освіти: видалити зайві рядки або підкреслити назви предметів/інтегрованих курсів, обраних закладом освіти; вписати назви курсів вибіркового освітнього компоненту.

У Свідоцтві досягнень є дві графи: «Характеристика навчальної діяльності» і «Характеристика результатів навчання».

Заповнення граfi «Характеристика результатів навчання» здійснюється відповідно до облікованих у класному журналі результатів навчання учнів/учениць з предметів/інтегрованих курсів, визначених навчальним планом закладу освіти. Виставляються оцінки за кожену групу загальних результатів і «загальна оцінка результатів навчання». Механізм виведення загальної оцінки результатів навчання визначається закладом освіти для кожного предмета/інтегрованого курсу з урахуванням, зокрема, кількості годин, передбачених навчальним планом на його вивчення, і описується в інструментарії оцінювання в освітній програмі.

У Свідоцтві досягнень окрім характеристики рівня досягнення результатів навчання з предметів/інтегрованих курсів дається характеристика стану сформованості навчальної діяльності відповідно до переліку наскрізних умінь, визначених Державним стандартом базової середньої освіти. Графа «Характеристика навчальної діяльності» заповнюється класним керівником за результатами спостережень, проведених упродовж начального року. Спостереження проводяться спільно з вчителями, які у цьому класі викладають навчальні предмети/інтегровані курси, за планом, визначеним закладом освіти. Заповнення граfi здійснюється шляхом виставлення відповідної позначки (сформовано або формується) навпроти певного уміння. Педагогічні колективи можуть використовувати власні способи спостереження за розвитком наскрізних умінь і застосовувати у тому числі вербальні характеристики замість позначки. Заповнення цієї граfi здійснюється по завершенню кожного навчального року та в разі переведення здобувача освіти до іншого закладу освіти упродовж навчального року.

За рішенням педагогічної ради заклад освіти може відмовитись від оцінювання результатів навчання учнів/учениць або визначити власну шкалу оцінювання з предметів/інтегрованих курсів освітніх галузей «Мистецтво», «Соціальна та здоров'язбережувальна», «Фізична культура». Наприклад, визначення досягнень учнів у рівнях (Високий, Достатній, Середній, Початковий) з зазначених вище галузей нададуть змогу вчителю об'єктивно, але водночас, не пригнічуючи особистість учня/учениці, оцінити

тих, хто не має яскраво виражених художніх чи фізичних здібностей, проте характеризується сумлінним ставленням до навчання, активністю, ініціативністю.

Основними видами оцінювання результатів навчання учнів, відповідно до законодавства, є формувальне, поточне (не поурочне) та підсумкове: тематичне, семестрове, річне. Заклади освіти мають право на свободу вибору форм, змісту та способів оцінювання.

Формувальне (поточне формувальне) оцінювання може здійснюватися у формі оцінювання вчителем із використанням окремих інструментів (карток, шкал, щоденника спостереження вчителя, портфоліо результатів навчальної діяльності учнів тощо). Під час формувального оцінювання важливо формувати в учнів 5 класу вміння здійснювати самооцінювання та взаємооцінювання.

Тематичне оцінювання може здійснюватися на основі поточного оцінювання із урахуванням проведеної для оцінювання проміжних результатів навчання діагностичної (контрольної) роботи або без проведення такої роботи залежно від специфіки навчального предмета/інтегрованого курсу. Під час виставлення оцінки за тему результати перевірки робочих зошитів, як правило, не враховуються.

Семестрове оцінювання здійснюється на основі результатів тематичного оцінювання та результатів контролю груп загальних результатів навчання, відображених у Свідоцтві досягнень.

Систему діагностувальних і контрольних робіт, у тому числі для перевірки рівня сформованості умінь певної групи загальних результатів, визначених у свідоцтві досягнень, учитель планує і розробляє самостійно під час календарно-тематичного планування, керуючись Державним стандартом, освітньою і навчальною програмами та відповідно до кількості годин, передбачених навчальним планом на вивчення предмета/інтегрованого курсу.

Річне оцінювання здійснюється на основі загальних оцінок результатів навчання за I та II семестри. Окремі види контрольних робіт, як правило, не проводяться. У Свідоцтві досягнень у графі «Рік» ставиться одна оцінка – загальна оцінка результатів навчання за рік. Оцінки за групи результатів навчання у графі «Рік» не виставляються, оскільки вони мають бути враховані в оцінках за семестри.

Семестрова та річна оцінки можуть підлягати коригуванню (пункт 3.2. Інструкції з ведення класного журналу 5-11(12)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 03.06. 2008 р. № 496; пункти 9, 10 Порядку переведення учнів (вихованців) закладу загальної середньої освіти до наступного класу, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 14.07. 2015 р. № 762 (зі змінами).

Облік результатів тематичного, семестрового, річного оцінювання, оцінювання груп результатів навчання проводиться в класному журналі в окремих колонках без дати.

Оцінювання учнів 5 класів має бути зорієнтованим у першу чергу на обов'язкові результати навчання й орієнтири їх оцінювання, визначені Державним стандартом, та на очікувані результати навчання, передбачені навчальною програмою з відповідного предмета/інтегрованого курсу. У Методичних рекомендаціях запропоновані орієнтовні загальні критерії оцінювання результатів навчання (Додаток 2). Ці критерії можуть бути застосовані в частині, що відповідає очікуваним результатам навчання, визначеним відповідною навчальною програмою. Критерії для формування оцінювання розробляються вчителем самостійно до кожного виду роботи та виду діяльності учнів.

Для забезпечення наступності між підходами до оцінювання результатів навчання здобувачів початкової та базової середньої освіти, рекомендуємо у першому семестрі 5 класу підсумкове оцінювання результатів навчання учнів здійснювати за рівневою шкалою, а його результати позначати словами або відповідними літерами: «початковий» – «П», «середній» – «С», «достатній» – «Д», «високий» – «В» та супроводжувати вербальною характеристикою з орієнтацією на досягнення учня/учениці (а не на помилки або невдачі). При переході від підсумкового оцінювання за рівневою шкалою в I семестрі до оцінювання за бальною шкалою в II семестрі рекомендуємо при виставленні річної оцінки орієнтуватись на оцінку за II семестр.

Якщо рівень результатів навчання учня/учениці визначити неможливо (через тривалу відсутність) у класному журналі та свідоцтві досягнень робиться запис «(н/а)» (не атестований(а)).

За рішенням педагогічної ради заклад освіти може визначити адаптаційний період впродовж якого не здійснюється поточне та/або тематичне оцінювання учнів 5 класу. Таке рішення затверджується відповідним наказом керівника закладу освіти.

Оцінювання учнів 6 – 11 класів у 2022-2023 навчальному році здійснюється за [Критеріями оцінювання](#) та [Орієнтовними вимогами оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін](#) у системі загальної середньої освіти

При виставленні *тематичної оцінки* враховуються всі види навчальної діяльності, що підлягали оцінюванню протягом вивчення теми. При цьому окрема тематична атестація при здійсненні відповідного оцінювання, як правило, не проводиться.

Семестрове оцінювання здійснюється на підставі тематичних оцінок. При цьому мають враховуватися динаміка особистих навчальних досягнень

учня (учениці) з предмета протягом семестру, важливість теми, тривалість її вивчення, складність змісту тощо.

Річне оцінювання здійснюється на підставі семестрових або скоригованих семестрових оцінок. Річна оцінка не обов'язково є середнім арифметичним від оцінок за I та II семестри. При виставленні річної оцінки мають враховуватися: важливість тем, які вивчались у I та II семестрах, тривалість їх вивчення та складність змісту; динаміка особистих навчальних досягнень учня/ учениці з предмета протягом року; уміння застосовувати учнем/ученицею набутих протягом навчального року знань тощо.

Семестрова і річна оцінки можуть підлягати коригуванню (пункт 3.2. [Інструкції](#) з ведення класного журналу 5-11(12)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів; пункти 9-10 [Порядку](#) переведення учнів (вихованців) закладу загальної середньої освіти до наступного класу.

При цьому потрібно мати на увазі, що відповідно до [Положення про](#) золоту медаль «За високі досягнення в навчанні» та срібну медаль «За досягнення в навчанні» (затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України 17.03.2015 № 306, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 31 березня 2015 р. за № 354/26799) підвищення результатів семестрового оцінювання шляхом коригування не дає підстав для нагородження випускників золотою або срібною медалями.

У випадках, що не зазначені у методичних рекомендаціях Міністерства освіти і науки України, рішення щодо оцінювання результатів навчання здобувачів освіти, приймає вчитель, керуючись правом на автономію у професійній діяльності. За потреби, це рішення погоджується з керівником закладу освіти.

Особливості викладання навчальних предметів у 2022/2023 навчальному році та психологічні аспекти організації освітнього процесу в умовах воєнного/післявоєнного стану наведені у додатках 1 – 16 до інструктивно-методичних рекомендацій.